

OMLADINA

☐ ☐

☐ ☐

GLASILO

☐

NARODNO-RADIKALNEGA DIJAŠTVA

☐

☐

M. Č.: VSEUČILIŠČNO VPRAŠANJE ☐ NOVE POTI K SLOVENSKI
UNIVERZI ☐ V. Z.: NAPREDNOST IN NAZADNJASTVO ☐ LISTEK

☐

PONATIS DOVOLJEN LE Z NAVEDBO VIRA

☐

☐

IZHAJA VSAK MESEC ☐ STANE LETNE 4 KRONE; ZA DIJAKE 2 KRONI; POSAMEZNA
ŠTEVILKA 40 VIN. ☐ ☐ DOPISI NAJ SE BLAGOVOLE POŠILJATI UREDNIŠTVU NAJKAS-
NEJE DO 20. VSAKEGA MESECA V LJUBLJANO NA BREG ŠT. 12 ☐ LE FRANKOVANA
PISMA SE SPREJEMAJO ☐ UPRAVNIŠTVO JE V TISKARNI J. BLASNIKA NASLEDNIKOV
V LJUBLJANI, BREG ST. 12 ☐ ☐ REKLAMACIJE SO POŠTNINE PROSTE, ČE IMAJO NA
NASLOVNI STRANI PRISTAVEK „REKLAMACIJA“ IN ČE SO ODPRTE ☐ ☐ ZARADI RED-
NEGA POŠILJANJA JE NATANKO NAZNANITI NASLOV IN BIVALIŠČE TER VSAKO IZ-
PREMEMBO BIVALIŠČA ☐ ☐ OBLASTEM ODGOVOREN MIHAEL ROŽANEC ☐ IZDAJA
EKSEKUTIVA NARODNO-RADIKALNEGA DIJAŠTVA ☐ TISK J. BLASNIKA NASLEDNIKOV ☐

ŠTEV. 9.

LJUBLJANA, GRUDEN

LETO V.

1908

RAZNO.

Dijaki! Kupujte in razširjajte „Dijaški Almanah“ in „Znanstveno knjižnico“.

Ubogim na duhu! Res krilato in res lepo misel je napisala klerikalna „Zora“ v lanskem letniku na 86. strani: „Novodobni rod premalo misli“. Resnične in veljavne pa so te besede najbolj in v prvi vrsti za klerikalno dijaštvo. Kaj je treba misliti klerikalnemu dijaštvu, ko mu — kakor z brezprimerno naivnostjo trdijo sami — sestavljajo in določajo program katoliški shodi ter s tem jemljejo učenim klerikalnim glavicam ves nepotrebni balast lastnega premišljevanja! Kaj mu je treba misliti, ko so mu odprti vsi zakladi učenosti v raznih od škofov aprobiranih knjigah! Klerikalnim dijakom res ni treba misliti — toda misliti hočejo kljub vsemu! Ker pa v svojem programu, ki jim ga diktirajo drugi, ne nahajajo dovolj gradiva za premišljevanje, ker so v enoličnosti in površnosti svoje apologetike preveč vezani na razne ozire, so se vrgli z vso duhovitostjo, z vsemi silami svojih možganov na nas in naš program in nas obdelujejo tako temeljito in globoko filozofično, kolikor morejo. Seveda, bojijo se, da se jim ne posušijo možgani v suši njihovega programa, in zato so zagrabili nas. Da bi jim le kaj pomagalo! Njihova metoda nam je že dobro znana iz „Katoliškega Obzornika“ in „Časa“. Ostoji v tem, da nagromadijo cele tiskovne pole citatov, nakopičijo celo skladanico ponatiskov iz našega lista in potem inducirajo in deducirajo, sklepajo in kritizirajo Vsaka številka „Zore“ nas napada in piše o nas ter s tem včasih napolni vse svoje predale. Kdor to čita, lahko pride do prepričanja, da klerikalci sploh nimajo ničesar pozitivnega, o čemer bi pisali. Sodeč po „Zori“, lahko trdimo, da jih spaja in veže edinole negativnost. — Nam žalibog primanjkuje prostora, da bi vedno odgovarjali, ker imamo dovolj drugih važnih in aktualnih stvari, s katerimi se moramo pečati. Na „Zorine“ kritike, članke in napade pa bomo odgovarjali z intenzivnim delom za naprednost, za naš narodno-radikalni program in ta naš odgovor bo uspešnejši nego vse pisarjenje in polemiziranje! — Zadnja številka „Zore“ (letnik XV. štev. 1.) se zaletava v tov. Z. in po znani svoji metodi zopet — citira. Kdor ve, kako poročajo žurnalisti, ve tudi, koliko so vredna taka poročila v dnevnem časopisju. Zato na ta citat ne odgovarjamo, pribijemo le, da omenjeni tovariši ni postal niti najmanje nezvest svojemu narodu in svojemu nacionalnemu čustvovanju. — Toliko in nič več v odgovor tistim, ki jim je v njihovi krščanski tolerantnosti, v zagriženem sovraštvu beseda „jud“ hujša nego „hudič“!

Kaj je »divjaštvo«? Pomanjkanje smisla za organizacijo je večkrat vzrok, da slovenski visokošolci ne vstopajo v akademična društva. Mnogokrat se skriva pod plaščem divjaštva bojazen razodeti svoje prepričanje z vstopom v to ali ono društvo, da, mnogokrat tiči v njem prikrita klerikalnost, mnogokrat različni oziri na karijero, takoimenovano „hofratarstvo“. Znani so nam značilni in ne ravno častni slučaji, ko sta se sprehajala v dunajski avli dva divjaka, pogovarjajoč se v blaženi nemščini o vsakdanjih stvareh in pri tem nista niti pogledala drugih slovenskih dijakov. Torej v divjaštvu se skriva tudi ostudno renegatstvo. Pod njegovim plaščem se šopiri duševna revščina, se goji odtujevanje domovini in njenim razmeram. Iz teh divjakov se potem rekrutirajo ljudje, ki se v domovini debele ob raznih službah, ki jim je ideal vseh idealov — udobno življenje. Da je med slovenskim dijaštvom, zlasti na Dunaju, toliko divjakov, je jako, jako slabo znamenje za bodočo

M. Č.:

VSEUČILIŠČNO VPRAŠANJE.

Čudne razmere vladajo na Slovenskem. Kadar se gre za kako važno vprašanje in se zanese o tem glas v slovensko javnost, takoj vstanejo naši ugledni politiki in jo pogruntajo, da naj javnost molči, ker bi zadevo le pokvarila. Stvar da se nahaja v najzanesljivejših rokah.

In rezultat tega početja?

Do zdaj so bili naši politiki kljub svoji modrosti in izkušenosti ter kljub previdnim tehničnim potezam še vedno tepeni na veliko škodo slovenskemu narodu. Ali more to kdo zanikati pri pogajanjih o volilni reformi za državni in deželni zbor, pri reševanju gimnazijskega vprašanja na Slovenskem, zlasti v Ljubljani, pri imenovanju raznih vladnih funkcionarjev na slovenskem ozemlju itd. Drugod aranžirajo celo javnost, prirejajo se shodi in poslanci nastopajo v imenu vsega naroda. Umevno, da se vlada mora ozirati na tak ljudski glas. Pri nas pa narobe! Posamezne kapacitete šarijo in mečkajo med seboj ter prineseo narodu piškav oreh za pirhe. —

Taka od naših politikov jako omalovaževana zadeva je tudi vseučiliščno vprašanje. Ali je že kdo čul o katerem naših tribunov, da bi bil povedal, kaj pravzaprav misli tozadevno? Kaj še! Celo dijaštvu se je skušalo zamašiti usta, da ne bi razgrnilo te srbeče rane. Javnosti naši je še neznano, da sta oba slovenska parlamentarna kluba pred letom odsvetovala akademikom vsak korak, češ da bi bil stvari na škodo. In posledica? Stvar je zaspala, slovenski dijak pa je še vedno pritepenec na avstrijskih vseučiliščih, ki so v marsikaterem oziru naravnost škandal za moderni čas.

Kakor vsako jesen, tako stopa tudi letos vseučiliščna zadeva spet na plan. Seveda zavzemajo razne stranke, dijaške, politične in narodne, stališče in se pripravljajo na odločilni trenutek. Le Slovenci spimo, ne zavedajoči se zlatega rimskega reka: *vigilantibus jura*. Kaj je nam za tako malenkost, kdo se bo prepiral o študentovskih stvareh!

Odvrniti nujno posledico takega ravnanja, je namen našemu razmotrivanju. Opozoriti hočemo merodajne osebe, da se naj pripravijo in dobro pripravljeni stopijo v areno; kajti le tedaj se smemo nadejati kakega izboljšanja skupnega položaja naše akademične mladine pa tudi odprave sramotnih peg na avstrijskih vseučiliščih.

Vseučiliščno vprašanje vsebuje več točk. O posameznih se je pri različnih priložnostih že mnogo razpravljalo po avstrijskem časopisju. Pri

našem razmotrivanju hočemo razločevati dva glavna dela: svobodo nauka in vseučiliščno avtonomijo. Mnenja smo, da pod ta dva zaglavja spada vse, kar se je tozadevno pisalo.

O svobodi nauka je menda vsak nepristranski človek na čistem. Kogar oči streme za edinim, vseučilišča vrednim ciljem, za pravo, čisto resnico, ta ve, da morajo izginiti iz vseučilišnega študija vse primesi, ki na katerikoli način kradejo resnici njeno svetost. Konfesionalno, nacionalno, strankarsko pobarvanje mora izginiti z vseučilišč. Podlaga vseučilišnega študija in raziskavanja mora biti resnica brez ozira na levo ali desno. In to načelo se mora uveljaviti tudi pri razširjevanju najdene resnice.

Seveda s tem teoretičnim zaključkom še ni stvar rešena. Trd oreh je tu praksa. In tega je treba razluščiti tako, da pridemo do sladkega jedra.

Marsikaj se je že zamudilo in prezrlo, kar se ne dá več odpraviti. Tako n. pr. bodo različni nemški in nenemški „značaji“ avstrijskih univerz za vse večne čase temna pega, prava coklja za znanstveno napredovanje. So namreč ljudje, ki jim je cilj nedosegljiv in vsled pomanjkanja zmožnosti za glavno reč se posvetijo postranskim stvarim in skušajo priti na ta način do svojega pravega cilja, do gorkega gnezda. Škilijo za priznanjem raznih vseučiliščnih „faktorjev“ in ga tudi dosežejo tam, kjer jim je dosegljivo. Le na podlagi te zavesti nam je razumljivo obnašanje marsikakega avstrijskega vseučilišnega profesorja, ki celo pri neakademikih vzbuja pomilovalen nasmeih. Primerjaj početje profesorjev nemškega praškega vseučilišča v zadevi dijaških bumlov!

Vprašanje vseučiliščne avtonomije razpravlja na dolgo in široko vseučiliščni profesor dunajski dr. Karl Brockhausen v „Neue Freie Presse“ z dne 15. oktobra 1908. Tu skuša opravičevati in utemeljevati stališče in postopanje akademičnih oblasti. Ker je tu to vprašanje — vsaj oni del njegov, ki se proti njemu čujejo vedno pritožbe — precej izčrpano, se hočemo naslanjati v našem razmotrivanju na ta članek.

Nikakor ni naš namen, obdelavati avtonomijo splošno. Jasno je namreč kot beli dan, da se mora vseučilišču pustiti uprava itd. Naša naloga je, dotakniti se samo onih točk, o katerih nazori divergirajo, ki torej niso stalne marveč se v doglednem času gotovo izpremene oziroma vsaj fiksirajo.

Prva, in za nekatere narodnosti in frakcije morda tudi najvažnejša teh točk, je gotovo vprašanje, katere osebe in katera društva smejo na vseučiliščnih tleh nastopati s pisanimi trakovi in čepicami, v popolni društveni opravi in orožju, katera ne?

Profesor Brockhausen z občudovanja vredno odkritosrčnostjo priznava, da pravzaprav nikdo nima te pravice, vendar, da tradicije to nekaterim društvom dovoljujejo. Seveda, ker so ta društva nemško-nacionalna, trdi profesor B., da so si vsled navade dobila nekako pravico do tega in da bi prepoved takih nastopov značila dvojno krivico. Tudi je pobožna želja profesorja B., ki očividno zastopa mnenje dunajske akademične oblasti, da se naj ta vprašanja ne vlačijo na politično torišče, ampak se naj odločitev

prepusti posameznim senatom. Radi tega mu tudi ni po godu takozvani „vseučilišni odsek“ nemških svobodomiselnih poslancev.

Verjamemo, da bi marsikdo najrajši videl, če se vse njemu prepusti. Nas seveda take želje niti najmanje ne ganejo. Sto in stokrat namreč smo že izkusili, kako znajo akademične oblasti v takih zadevah šariti na našo škodo. Naše pritožbe tudi proti najhujšim krivicam so našle samo gluha ušesa. Radi tega nobenim akademičnim oblastem ne zaupamo več, ker vemo, da sta pri njih pravo in resnica le akademični, v praksi pa zgine vse kot rosa v solnčnih žarkih. Naša želja je, da vzamejo politiki stvar v pretres. Tam se sme vsaj vse kritizirati in zahtevati obračun.

Trditve nemškega nacionalnega dijaštva nimajo torej nobene pravne podlage. In vendar ustavijo nemški dijaki z nasiljem ves vseučilišni aparat, če se jim zdi, da jim kdo krati to namišljeno pravico. Kako je to mogoče?

Samo na ta način, ker senat in vlada ne poznata trde pesti proti Nemcem, dasiravno jo proti Slovanom tolikrat krčita. Na Slovane se pošiljajo bataljoni vojakov, Nemce pa se boža, kakor boža mati svojega ljubljénčka.

Akademična senata na Dunaju in v Gradcu dosledno delata tako, da Nemcem dovoljujeta vse, Slovanom ničesar. Podkrepimo to trditev s konkretnimi slučaji!

Kaj vse so počele omenjene akademične oblasti, da so izrinile slovanske napise iz vseučilišnih poslopij! Kakšni sklepi so se kovali, predno so mogli ugoditi prešernosti nemških buršakov! Toda kljub temu je v vestibulu graškega vseučilišča še vedno dvojé slovanskih napisov, dočim ima vsako, tudi najobskurnejše nemško društvo svojo firmo. Tu se jasno vidi, da senatu ni nič na tem, da postopa pravično. Glavna stvar so želje nemškega burševstva!

Profesor Brockhausen želi, da bi senat imel pravico dovoljevati ustanavljanje novih društev. Kako bi to svoje pravo izvrševal, nam jasno kaže slučaj graškega „Tabora“, proti kateremu je senat nastopil z najpodležšimi sredstvi, da bi ga v kali uničil. Menda mu je podtikal celo antidinastične namene!

Na univerzah je navada, da dobijo dijaške skupine univerzitetne dvorane za zborovanja v dijaških vprašanjih; za Nemce to vedno velja. Rektorji jim to dovoljujejo celo za neakademične zadeve kakor za shode v korist „Südmarke“ in „Schulvereina“. In Slovani? Že par let prosjачimo in protestujemo, toda vse zastonj. Rektorji in senati se boje vznemirjenja buršakov in rajši bijejo pravici z bati v lice, nego da bi razžalili pisane nestrpnéze.

Da se slovanski dijak ne sme pokazati na akademičnih tleh s slovanskim znakom, je menda dovolj znano. Nemci nosijo kar po troje trakov, razven tega v gumbnici različne odznake in znani plevel, verižice seveda odsevajo v vseh mogočih barvah, izza klobukov štrle želodi in hrastovo listje, skratka kot pisani klovni se šopirijo po dvorana. In kako se vam zasveti oko nemškega profesorja pri pogledu na pisanega močerada! To je pravi balzam za te „učenjake“. Seveda tudi pri izpitih ne morejo zatajevati svojega srčnega nagnenja. Zato se opetovano dogodi, da se vpraša kandidata,

če je „Krainer“ ali če je Nemec. Kaj znanje, kaj pridnost in sposobnost, barva je glavni kriterij!

K vseučilišnim slavnostim kakor inavguraciji, odkritju spominskih plošč itd. se vabijo samo burševske organizacije. Nekateri rektorji so celo zatrjevali, da je inavguracija njihova zasebna stvar in k takim zasebnim slavljem vabijo samo take korporacije, ki so jim simpatične. Tako govori javni funkcionar, ki prireja privatna slavlja v javnem poslopju!

Pa ne samo žali in prezirajo nas, tudi materialno nam škodujejo.

V Gradcu eksistira vseučiliščno društvo „Freitisch“, ki je njegov namen, podpirati graške vseučilišnike s tem, da jim daje proste obednice. Sprva je veljal pravični ključ: razdeljevalo se je po potrebi in vrednosti. Češki renegat Skraup pa je za svojega rektorstva uvedel procentno razmerje, ki po njem dobe pripadniki posameznih narodnosti toliko odstotkov, kolikor odstotkov tvorijo vseučilišnega poslušalstva! Jasno je kot beli dan, da so s tem najbolj udarjeni Slovenci. Isto se je zgodilo z bolniškim podpornim društvom v Gradcu. Vsled nestrpnosti in zagrizenosti senata se je prvotno enotno društvo razcepilo na troje vej: nemško, slovansko in italijansko. V slovanskem so sami revni slovanski dijaki, ki so v bolezni popolnoma navezani na društveno blagajno. Ker pri znanem pomanjkanju zbolijo mnogo dijakov, trpi blagajna na večni suši in nemalokrat je društvu že ugašala življenjska luč. Kadar dogori, tedaj se naj da graškemu akademskemu senatu zaslužna diploma, ker je v svoji veliki skrbi za dijaštvo pomagal pretrgati marsikateremu slovenskemu nadarjenemu visokošolcu nit življenja! Tako je socialno delovanje nemških akademskih oblasti!

Do kakih gorostasnih trditev se pospnejo včasih ljubljenci narezljanih buršakov, priča sledeči dogodek.

Pred letom so se slovanski dijaki pritožili pri graškem rektorju proti burševskim nesramnostim, ker niso pustili nikogar na univerzo, če se ni izkazal z legitimacijo „Südmarke“ oziroma „Schulvereina“. Rektor je pač napram deputaciji obsojal to fakinsko početje burševstva, a ni si upal javno nabiti obsodbe, češ, da se boji nemirov in očitkov od nemške strani. Ker je slovanska deputacija to odkrito in ostro grajala, je dekan medicinske fakultete poklical govornika deputacije ad audiendum verbum ter mu očital nehvaležnost, češ, da vživa državno štipendijo, da je oproščen kolegnine, kar je vse nemška dobrota. Seveda je zraven izlil tudi cele škafe žolča na Čehe in Slovence in slavil „des deutschen Sohnes Edelmuth“.

Take šikane, tak zasmeh mora prenašati slovansko akademsko dijaštvo v Avstriji, ki je vzrastla in vzcvetela iz slovanske krvi, katere najzvestejši podaniki so slovanski narodi. Na take načine se manifestira nemška nepristranost in objektivnost, tako zgleda pravica v 20. stoletju v praksi pri Nemcih!

Podali smo najmarkantnejše točke nasilja in krivic od strani nemških državnih funkcionarjev napram avstrijskim državljanom slovanskega pokoljenja. Končno nastane vprašanje: ali naj še nadalje obdrže taki ljudje vajeti v svojih rokah ali naj še odločajo o usodi in napredku Slovanov germanski nestrpneži in nasilniki? Ne in stokrat ne! To zahteva naša čast, to je v

interesu našega napredka, da se otresemo tega neznosnega režima! Mogoče je dvojno: Ali se nam dajo kar najhitreje lastne visoke šole, kjer najdemo prijetno zavetišče in ognjišče, kar je vrhna postojanka naših zahtev, ali pa se nemudoma zagotovi in vpelje popolna enakopravnost na avstrijskih vseučiliščih za sinove vseh avstrijskih narodov. Na univerzi veljaj pripadnik ene narodnosti toliko kot druge! Nihče manj in nihče več, vsi enaki!

Vsaj to načelo naj naši politiki uveljavijo, ko pride na razgovor vseučiliščno vprašanje!

NOVE POTI K SLOVENSKI UNIVERZI.

Vprašanje našega vseučilišča je stopilo zadnja leta v ozadje; manjkalo ni ljudi, ki so celo trdili, da je lanska takozvana Koroščeva resolucija slovenske delegacije nekaka pogrebna molitvica nad lepo in veliko mislijo, saj se ne da tajiti, da je znatno oslabila pomembnost Hartlove izjave.

Ne da se pa tudi zanikati, da odgovarja Koroščeva resolucija skoraj popolno celi dosedanja slovenski akciji za slovensko univerzo. Svojo zahtevo smo dobro utemeljili, idejo popularizirali, izsilili vsaj deloma priznanje njene upravičenosti ter položili precej trden temelj nadaljnjemu postopanju. Ravno tega nadaljnega postopanja pa pogrešamo skoraj popolnoma in na ta način je zaostala naša akcija daleč za sprva skoraj vzporednimi zahtevami Čehov in zlasti Italijanov. Jasno je: za uresničenje naše vseučiliške ideje ne zadostuje zgolj teoretična — bodisi tudi tolikrat obnovljena zahteva; volja narodova se mora kazati v iskanju in poskušanju praktičnih poti, po katerih edino se moremo vsaj počasi bližati zaželenemu cilju.

Je zlasti vprašanje po bodočih profesorjih, ki ostaja nerešeno navzlic vsem trditvam „o danih predpogojih“; nič manj važno pa ni vprašanje, ima li bodoča slovenska univerza nastati neposredno ali pa je v interesu nje hitrejšega in trdnjega postanka, da se pomalem pa tem krepkeje razvija.

V tem oziru bi opozoril na nekatera dejstva, ki kažejo, da se slovensko dijaštvo prav resno peča s praktičnimi načrti, o katerih seveda samo odločevati ne more, ki pa zaslužijo da se jih vzame za povod in vsaj provizorni temelj konečnemu definitivnemu uravnanju našega vseučiliškega vprašanja.

Nova, dosedaj še popolnoma v pripravljalnem štadiju se nahajajoča akcija izhaja od resolucije lanskega kongresa slovanskega dijaštva. Na predlog slovenske sekcije se je pripojila splošni zahtevi po slovenskem vseučilišču realna misel koncentracije slovenskega dijaštva na eni izmed avstrijskih univerz, katere daljša posledica naj bi bila koncentracija slovenskih docentov na istem vseučilišču. Dijaštvo samo je naravno najvnetejši zastopnik vseučiliške ideje, treba bi

bilo zbrati in zdržati njega sile ter tako omogočiti zasledovanje konkretnjšega in bližjega cilja, kakor je oni almae matris Labacensis; na eni univerzi po večini zbrano slovensko dijaštvo bi tvorilo tudi na zunaj precejšnjo moralno oporo slovenske vseučiliške ideje. In kar je glavno: še le na univerzi, kjer bi bilo dovolj slovenskih slušateljev bi se mogli z vspehom habilitirati in združiti slovenski docenti. Uresničenje teh dveh zahtev pomenja torej sicer najtežji, a obenem tudi največji korak v našem vseučiliškem vprašanju, katerega končna rešitev je na tej podlagi odvisna le še zgolj od zunanjih dejstev. — Resolucija slovanskega shoda podaja torej eno praktično rešitev našega profesorskega vprašanja, odgovarja pa tudi na vprašanje po nastanku naše univerze v smislu pomalega sicer, a tem gotovejšega razvoja.

Prihaja v poštev pa še drugi fakt, ki je vreden, da ga Slovenci v svojem vseučiliškem računu vsekakor dobro zabeležimo. Je to znamenita izjava odstopajočega rektorja češke univerze prof. Golla, podana z uradnega mesta: „Stremiti moramo za tem, da postane naša češka univerza nekako osrednje vseučilišče zlasti avstrijskih Slovanov; razširiti moramo njen obseg na vse slovanske jezike, zlasti pa na jezike onih slovanskih narodov, ki še nimajo lastnega kulturnega centra“.

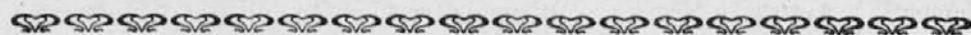
S to izjavo se da uspešno spopolniti resolucija kongresa slovenskega naprednega dijaštva in na njih podlagi je mogoč načrt, kakor ga je provizorno sestavilo praško slovensko dijaštvo ter ga oddalo v pregled akademskemu senatu češke univerze, da ga pozneje predloži interesirani slovenski kulturni in politični javnosti.

Bistvo načrta leži v tem, da hoče doseči provizorij slovenske pravniške in filozofične fakultete na češki univerzi. Zahteva torej uvedbo podobnega postopanja kakor ob priliki ustanovitve italijanske fakultete v Inomostu. Vlada bi morala podeljevati posebne štipendije slovenskim docentom, ki bi se habilitirali v Pragi ter tam predavali v slovenskem jeziku; pooblastiti bi jih morala, da smejo biti izpitni komisarji (zlasti tudi pri rigorozih), onim pa, ki so bili vpisani pri njih kot redni slušatelji, bi morala dati pravico, da delajo iz predmeta, iz katerega se na univerzi tudi slovensko predava, izpite (rigoroze) v slovenskem jeziku. Polagoma bi se tako razvila v vseh „obligatnih“ strokah zasedena provizorna slovenska fakulta, katere definitivum bi se ustvaril z enostavnim imenovanjem dosedanjih docentov za profesorje in premestitvijo v Ljubljano — naj že bo to potom zakona ali potom naredbe.

Treba je poudarjati, da bi smele biti slovenske docenture s češko univerzo zvezane le administrativno, kar bi pomenjalo na eni strani izrecno priznanje provizorija, na drugi pa se da na ta način rešiti marsikatera težkoča, kakor je n. pr. ona „razdelilnega zakona“ iz l. 1882., ki določa za češko univerzo češčino kot edini predavateljski jezik. Uradna izjava rektorjeva priča, da bi tak načrt smel računati z dejansko in moralno podporo akademčnega senata in s tem pač tudi vsega češkega kulturnega sveta. Seveda ni izvedljiv od danes do jutri; treba bi bilo, da se slovenska

javnost z novo silo zavzame za vseučiliško vprašanje. Poseben vseučiliški odbor, obstoječ iz naših političnih zastopnikov ter delegatov morda Slovenske Maticе in slovenskega dijaštva naj bi vzel v pretres nadaljnje postopanje, naj bi storil podrobne in enkrat za vselej merodajne sklepe, po katerih bi se potem začelo novo agilno delo za slovensko univerzo.

Predpogoj uspešnega dela v smislu tega načrta pa je gotovo zadostno število slovenskih slušateljev na praški univerzi. Od leta do leta to število sicer že zdaj raste, vendar ostaja za Gradcem in Dunajem v znatni manjšini. Vzroke moramo pripisovati deloma tudi dvem glavnim težkočam, ki se stavijo slovenskemu dijaku nasproti. Filozofom češka univerza ne more dati spričevala o jezikovni sposobnosti ne za nemščino (na izvenčeških zavodih) ne za slovenščino. Pripravlja pa se akcija, ki morda prav kmalu doseže kak pozitiven uspeh. — Na drugi strani je sicer juristu mogoče delati državne izpite v nemškem jeziku, pač pa mu bo v bodoče težko posluževati se nemškega jezika tudi pri rigorozih, ker se proti temu vedno bolj obračajo češki dijaki in profesorji. Slovenskega jurista to precej hudo zadene. Na eni strani mora namreč vsekakor preštudirati stvarino tudi v nemškem jeziku, ker ga v to silijo domače razmere, na drugi strani je njegova dolžnost, da po možnosti goji pri svojih študijah tudi slovenski znanstveni jezik ter se navadi vzporedno rabiti zlasti slovensko terminologijo (pri naših juristih žal še zelo zanemarjeno polje!); ako je primoran pripravljati se za češki izpit, pomenja to zanj skoraj trojni študij, ki ni niti ekonomičen. Povdarjam pri tem, da se mi zdi znanje češčine kot občevalnega jezika za dijaka, ki študira v Pragi, samoobsebi umevno, da sem prepričan o potrebi pasivnega znanja češkega znanstvenega jezika, da pa le ne gre absolutno zahtevati tudi znanstvenega izraževanja — torej jezikovne popolnosti, za katero stremimo še v materinščini s težkočami. Najbližja naloga slovenskega dijaštva bo, da odstrani vsaj glavne težkoče bodoči koncentraciji slovenskega dijaštva na češki univerzi v Pragi.

V. Z.:

NAPREDNOST IN NAZADNJAŠTVO.

I.

Zgodovina človeške kulture pripoveduje o žalostnih dobah, v katerih je zastal ves napredek, v katerih je bilo zatrto in uničeno vsako stremljenje po višjih ciljih in idealih, govori o časih, ko je reakcija tiščala k tlom vse, kar je hotelo kvišku in dalje. Tedaj je tek el čas neizprosno dalje, človeštvo je zaostajalo, padalo in dotične dobe pomenijo za kulturni napredek prazne liste, izgubljen čas. Toda vselej so zopet vstali iz stagnacije novi rodovi, ki so z energijo in vstrajnostjo potegnili dalje voz kulturnega napredka in ga popeljali naprej, novim idealom naproti. Nikdar

še nista mogla nazadnjaštvo in barbarstvo zadati smrtnega udarca naprednim idejam in naprednemu delu.

Od pamtiveka, to je od onih časov, ko je začel človek z razumom motriti svet in ga uravnavati po zakonih svojega razuma, vodita naprednost in nazadnjaštvo oster, neizprosni boj. V političnem, socialnem življenju, v znanosti in umetnosti se borita za prvenstvo.

Konservativnost — pod tem imenom se navadno skriva nazadnjaštvo — se krčevito oprijemlje vsega starega, udomačenega in preizkušenega ter odklanja in pobija vsak poskus, ki hoče uvesti kaj novega, doslej še nenavadnega. Naprednost pa se poraja iz zdravega kritizma starih naprav in idej, išče s širokim pogledom novih poti in smeri ter nadomešča staro in neprimerno z novim.

Končni rezultat boja med tema dvema faktorjema se ravna po razmerju, ki vlada med silami obeh. Čim večja je moč naprednosti in čim manjša je moč konservativnosti, tem hitrejši je napredek in tem bolj se bliža končni uspeh smeri tistih sil, ki sestavljajo naprednost; če pa prevladuje konservativnost, je napredek ali samo medlejši ali pa celo popolnoma zaostane.

Korak od konservativnosti do nazadnjaštva ali reakcionarnosti ni velik, dà, v navadni rabi teh izrazov se konservativnost istoveti z nazadnjaštvom. — In z ozirom na faktične uspehe konservativnosti ne popolnoma po krivici! Kajti ako je ta struja dospela tako daleč, da je ustavila ves napredek, tedaj moremo opaziti na nadaljnjih dejstvih, da vodi konservativnost naravnost v nazadovanje.

Konservativne stranke, bodisi kulturne, bodisi politične so navadno le plašč, pod katerim tiči najgrše in najškodljivejše nazadnjaštvo. Po burnem letu 1848., ko so stresli narodi raz sebe môro absolutističnega reakcionarstva in dosegli primeroma mnogo svobode, je sledila doba najokrutnejšega absolutizma, ki je zadrževal s trdo pestjo svobodnejše mišljenje v vseh strokah: v znanosti in umetnosti, v šolstvu in politični upravi. Glavni podporniki tega absolutističnega nazadnjaštva so bili ravno takomenenovani konservativni elementi. V Avstriji in Nemčiji so preganjali vseučiliščne profesorje (v Nemčiji med drugimi slavnega zgodovinarja Mommsna), četudi so se držali kolikor mogoče v ozkih mejah. Avstriji je prineslo nazadnjaško leto 1855. konkordat, s katerim si je cerkev zopet utrdila položaj do nedoglednih časov. Kulturni historik Ziegler pravi o tej dobi: „Der Reaktion (aber) fehlte es an Geist, und so wurden durch sie die fünfziger Jahre das geistloseste und gedankenärmste Jahrzehnt des neunzehnten Jahrhunderts“.

Na drugi strani je gotovo tudi, da zaide naprednost včasih v ekstreme, da hoče čez noč udejestviti osnutke, ki so se porodili v glavi kakega preidealnega misleca, in čez noč podreti ono, kar je obstojalo do tedaj. V tem slučaju je zmerna konservativnost dobra protiutež, ki ne dovoljuje naglega in nenadnega prevrata. S tega stališča moramo seveda priznati temu faktorju upravičenost.

Najlepše nam ilustrira gornjo trditev zgodovina socializma. Socializem je bil v svojih prvih početkih skrajno revolucionaren in je domneval, da

mu bo mogoče uresničiti svoj ideal socialistične države bodočnosti v kratkem času potom revolucije. Različne reakcionarne in konservativne stranke pa so s svojo močjo uplivala toliko, da so socialisti spoznali nemožnost obstajati svoj ideal potom revolucije. Danes je že večina socialistov zapustila nekdanje revolucionarno naziranje in se oklenila misli evolucije.

Ravno ta vzgled iz socializma nam kaže najlepše, kako se očistijo v medsebojnem ostrem boju ideje, kako se reducirajo previsoki in prenagljeni načrti do svoje prave vrednosti, kako odpade vse, kar je bilo preidealno in neizvedljivo in ostane le oni bistveni del, ki je realen in mogoč.

Pomen tega boja — lahko rečemo — leži v tem, da se napredni nazori čistijo, da se vrši neka naravna selekcija, ločitev dobrega od slabega.

S tem, da nekako teoretično priznavamo konservativnosti upravičenost, ni še rečeno, da naj jo podpiramo. Če prelistamo ona poglavja kulturne zgodovine, ki govorijo o zmagi nazadnjaštva, če premislimo, kje ima konservativnost korenine, moramo uvideti, kako nevarna ona lahko postane, in kako mogočne podpornike in bojevalce ima na svoji strani. Šele ko bomo pregledali to, nam bo mogoče kaj sklepati.

II.

Kakšno razmerje vlada danes med naprednostjo in nazadnjaštvom? Na kateri strani je več moči?

Vse kaže na to, da si pridobivajo konservativne stranke čimdalje več vpliva v vseh panogah javnega življenja. Klerikalne stranke, ki so v svojem jedru najkonservativnejše že oznanjajo skorajšnjo osvojitev vseučilišč, srednje in ljudske šole pa so že itak skoraj izključno v njihovih rokah. V Avstriji in na Nemškem se preganjajo profesorji, ki si upajo nekoliko odločnejše zagovarjati svoje napredno-znanstveno stališče in odkrito grajati nazore in naprave, ki so se preživele.

Stanje naprednih idej v širšem kulturnem svetu ni ravno zadovoljivo, v ožji naši domovini pa so tozadevno razmere naravnost obupne.

Na eni strani stoji vlada.

Slovenskemu narodu, ki hrepeni s srčnimi silami po višji izobrazbi potom domačega narodnega šolstva, ne dovoljuje niti povsod slovenskih ljudskih šol. V naši domovini vzgajajo slovensko inteligenco tuji nemški zavodi, gimnazije in realke. Brezuspšno trkamo pri vladi za slovensko vseučilišče, ki naj bi nam zagotovilo kot zavetišče resnične svobodne znanosti prost in neoviran napredek. Čeravno je že zdavnaj zmagalo prepričanje, da je mogoča prava izobrazba le na podlagi narodnega šolstva, ima država za nas gluha ušesa in hoče že v kali zadušiti vsako stremljenje za napredkom ter s tem kaže jasno in odkrito svoje nazadnjaške namene. Država je že v svojem bistvu splošno, zlasti pa napram Slovencem nazadnjaška. Le kadar je primorana od ljudstva, oziroma od ljudskega zastopstva, stori neprostopolno kak korak v korist napredka. Zato lahko kaj doseže le zavedno ljudstvo, ki dela z

vsemi silami in sredstvi za svoje kulturne ideale. Z zaostalim, nenaprednim narodom pa dela država popolnoma po svoji volji.

Roko v roki z državno oblastjo stopa v boj proti naprednim težnjam cerkvena oblast. Pod njenim okriljem in z njeno pomočjo se ustvarjajo stranke, ki so do mozga konservativne in nasprotne vsemu novemu. Klerikalizem je drugi velevažni činitelj v boju proti napredku.

Pri nas na Slovenskem, kakor v drugih krajih, je treba strogo ločiti notranje bistvo klerikalizma od sredstev, ki jih kažejo klerikalne stranke na zunaj. V svojem jedru je klerikalizem nazadnjaški, toda s svojimi sredstvi si daje sijaj modernosti in naprednosti. Proti naprednemu sovražniku se je treba bojevati z modernimi sredstvi, si je mislil in je začel delati z najmodernejšimi sredstvi na najrafiniranejši način tako, da premoti marsikoga, ki ne gleda globlje, in mu sugerira, da je notranje bistvo istotako napredno. Pri nas utrjuje klerikalizem svoje pozicije s predavanji, z ljudskimi knjižnicami, s socialnimi kurzi, telovadnimi društvi — s samimi naprednimi in modernimi sredstvi in hodi tako okoli v moderni, napredni obleki, dočim se skriva pod temi zunanjimi nadevki stoletja staro, neizpremenjeno bistvo.

V zadnjo polovico devetnajstega stoletja spada takozvani prepoved krščanstva, ki se kaže na zunaj v organizaciji političnih in kulturnih strank in v rabi novejših, primernejših obrambnih in napadalnih sredstev. Ta zunanja preosnova pomenja za cerkev jako mnogo, ker si je pridobila s svojim zunanjim nastopom na lahek in spreten način vse one široke mase, ki se dajo preslepiti od zunajnosti in se ne brigajo za notranjo idejno vsebino.

Ta novi, preosnovani klerikalizem je našel pri nas jako ugodna tla. Ljudstvo po večini ni imelo zadostne izobrazbe, da bi moglo samostojno nastopati. Produciralo je pač inteligenco, ki so se ji odprli v ugodnejšem miljeju po tujih vseučiliških mestih širši vpogledi v kulturno delo tujih narodov, v njih žitje in bitje, toda ta inteligenca deloma ni znala, deloma ni mogla presaditi na domača tla tujih naprav.

Prehitel jo je klerikalizem z veliko agilnostjo in se je kmalu mogočno okrepil.

Pogled širom naše domovine nas uči, da je razmerje med silami naprednosti in nazadnjaštva jako nepovoljno za napredek. Krepak in utrjen, duši in ugonablja klerikalizem vse, kar je kolikortoliko naprednejšega in svobodumnejšega. Ker je politična oblast v njegovih rokah, oziroma na njegovi strani, mu je zelo lahko uničevati nasprotnike. Doživeli smo že mnogo slučajev, ki kažejo prikrito ali odkrito na teroristični pritis.

Da se nacionalno osamosvojimo in utrdimo, da postanemo enakomočni konkurenti sosednih narodov, nam je treba notranjega boja v narodu — seveda v pravih mejah —, boja obeh nasprotnih si naziranj, ker le tako nam je mogoče ohraniti notranje ravnotežje in stopati vspešno z ostalimi narodi dalje na potu napredka. Toda vedeti je treba, da se konservativnost, ki jo predstavljata pri nas klerikalizem in v majhni meri tudi zastareli liberalizem (kljub svojemu imenu), preveč ne razširi in morda ne ubije začasno naprednih idej.

III.

Kje ima naš klerikalizem, glavni zastopnik konservativnih idej, svoje korenine?

Široke mase ljudstva so v svojem bistvu vedno več ali manj konservativne in nasprotujejo zaradi tega vsaki novotariji, sploh vsemu, kar bi jih moglo spraviti iz starih okostenelih navad in nazorov. Znameniti francoski psiholog Gustav Le Bon se izraža v svoji knjigi „Psihologija mas“ (v nemškem prevodu „Psychologie der Massen“) takole: „In Wahrheit besitzen sie („mase“ namreč) ebenso ursprüngliche Instinkte konservativer Art wie alle primitive Wesen. Ihre fetischistische Ehrfurcht vor der Tradition ist absolut, ihr unbewußter Abscheu vor allen Neuerungen, die ihre realen Lebensbedingungen zu ändern vermöchten, wurzelt sehr tief.“

In te mase so, na katerih zida klerikalizem svojo stavbo. Izrabljajoč konservativne instinkte mas, se širi in krepi. Izdaja se za zagovornika starih navad in naprav in z vsemi sredstvi pobija vsak poskus, ki namerava zanesti med ljudstvo kaj novega. Na ta način si pridobiva terena, na ta način se izjednačuje z masami.

In kam vodi ta pot?

Če se prepušča in dovoljuje širokim plastem naroda, da živijo po starih šegah in navadah, da ostaja njihovo duševno življenje vedno v istih neizpremenljivih mejah, tedaj vodi to naravnost v nazadnjaštvo in s tem v narodno smrt.

Iz naroda pa vstajajo vedno in vedno poedinci, ki producirajo in si lasté novih idej in s temi novimi idejami stopajo kot učitelji med ljudstvo nazaj, hoteč je dvigniti, hoteč je popeljati naprej. Počasi, zelo počasi, toda sigurno prodirajo nove stvari in nove ideje med ljudstvo. Kakor pa je bilo to prodiranje počasno, tako krepko se potem ljudstvo drži novopridobljenih idej.

Naravno je, da so najodločnejši in najvnetejši razširjevalci novih idej mladi ljudje, v prvi vrsti mladi inteligenti, dijaki, ker to zahteva njih mladostna narava, kipeča in vrveča. Mlada duša, vsprejemljiva za nove utise, hrepeneča po udejstvovanju svojih sil, upirajoča se ozkosrčnosti in starokopitnosti, je ustvarjena za to, da stopi v boj za napredek. Dokazana psihološka resnica je, da človek največ in najbolje duševno dela in proizvaja v starosti od 20—28 let in da v svojih poznejših letih samo nadaljuje in pogloblja ono, kar se je porodilo v njegovi duši za časa mladih let.

Tako je napredno stremljenje — dejal bi — značilna poteza mladosti in vrhutega tudi nekak privilegij mladosti. Zato se mi zdi skoro nerazumljivo, kako more biti dijaštvo pristaš konservativnih strank, kako more biti v našem slučaju slovenski dijak pristaš klerikalizma. Če ne bi vedel za vzroke, bi mi bil ta pojav naravnost uganka.

Klerikalni voditelji so — to jim moramo priznati — dobri psihologi in prav dobro poznajo značilno potezo mladine: upornost in hrepenenje po novem. Zato so se najprej pobrigali za akademični naraščaj kot važnejši in

so si s primerno vzgojo usužnjili mlade duhove, vedoč, da si s tem zagotovijo bodočnost. Zadnje čase se trudijo zavesti mladostno silo tudi med priprosto mladino. Ker se kažejo v vsem sijaju modernih in naprednih sredstev, jim je to usužnjevalno delo prav lahko. Kjer pa to vse skupaj nič ne pomaga, pomagajo pa različni oziri in različni pritiski. Na vsak način pa mora mladina žrtvovati svoje mladostne težnje in to je velik „sacrificium“ ne morda „intellectus“, ampak „inventus“

Postavili smo v nekako nasprotje konservativne mase in iz njih izhajajočo mlado napredno inteligenco. Rekli smo, da so težnje ljudstva nasprotne težnjam naprednih inteligentov. S to suho konstatcijo pa še ni rečeno, da obstoja nepremostljiv prepad med tema dvema faktorjema socialnega življenja, tudi ni še rečeno, da mora vladati med njima sovraštvo.

Klerikalci naravnost trdijo, da loči naprednjake, zlasti nas narodno-radikalno dijaštvo globok prepad od ljudstva in da smo mi naravnost narodovi sovražniki. Priljubljeno agitatorično sredstvo jim je, slikati nas kot odpadnike, kot potujčence, kot škodljivce, sebe pa seveda proglašajo za edine, odkritosrčne prijatelje „ljudstva“.

Ali je res, da smo škodljivci naroda, ako ga hočemo intelektualno povzdigniti k sebi?

Iz kulturne zgodovine, dovolj jasno govoreče, vemo, da je bil tisti čas še vedno začetek propada, kadar se je višje stoječe izobraženstvo približevalo idejam in nagnenju širših, manj izobraženih plasti, namesto da bi bilo skušalo dvigniti to nižje stoječe ljudstvo k sebi na višjo stopnjo kulture. Znano nam je, da so se odlikovale tiste dobe, ki so bile za kulturni napredek res plodovite, po tem, da se je ljudstvo povzpelo višje, in ne po tem, da bi bilo izobraženstvo stopilo nižje.

Zaraditega smo prepričani, da je naše delo, s katerim hočemo ljudstvo dvigniti, edino pravo in za narod najboljše. Ostali bomo zvesti tej svoji nalogi in trudili se bomo, da dosežemo z izobraževanjem ljudstva toliko, da zavlada med inteligenco in ljudstvom prijetna harmonija z ozirom na izobraženost.

Nazadnjaške tendence klerikalizma pa hočemo še toliko ostreje pobijati, kolikor oblastneje se sedaj ponaša.

SLOVENSKO DIJAŠTVO.

Adrija. Izobraževalni klub ima vsak teden sestanek. Na drugem sestanku se je vršil razgovor oziroma debata o programu dela v klubu, katerega je na kratko orisal tov. Krivic. „Nadomestiti treba to, kar je šola zakasnila. Treba tedaj pot samoizobrazbe; in pa pot, po kateri naj se gre pri fiksiranju svetovnega nazora; in v tem vzbuditi v tovariših zanimanje do stvari, s katerimi se do sedaj še niso pečali, bodisi iz pomanjkanja časa, bodisi, ker niso imeli vodstva, bodisi, da so imeli napram stvari predsodek.“ „Treba je nadalje, da je umstvena izobrazba v harmoniji s čustveno. Treba se pečati poleg filozofije, prirodoslovja in zgodovine tudi z umetnostjo in

literaturo. Pri tem pa ne pozabiti življenja in sebe. Predavanja, katerih neposredni predmet je človek in njegovo življenje, se morajo tudi vršiti v izobraževalnem klubu. Sem spada tudi politika. Po debati o programu se je vršil razgovor o „odseku za ljudska predavanja; referiral je tov. Brunčko. „Treba, da „Prosveta“ gre med ljudstvo s predavanji. Ta predavanja treba izdelati že tu v vseučiliščnem mestu“. Pri tretjem sestanku je predaval tov. Zorman: „O mizeriji naše umetniške izobrazbe“. Podal je poleg tega tudi zgodovino slovenskega slikarstva. — Vršil se je tudi jeden sestanek skupno s češkim klubom „Antonin Čížek“, kjer je predaval tov. Brunčko: „Slovenski narod. Aforizmi o njegovem kulturnem, gospodarskem in političnem življenju“. Tov. Krivic je začel s ciklom predavanj: „O verstvu“. A.) Kaj razumemo pod verskim vprašanjem?“

Adrija. Manjšinski klub si je delo razdelil z gospodarskim odsekom. To mu bo delo zelo olajšalo, da se lahko sistematičneje prime ene stvari. Referiral je tov. Mačkovšek o natančnejšem programu tega leta. Lani se je pričelo z opisovanjem narodnostne meje, letos naj se nadaljuje in sicer narodnostna meja sama, mešana ozemlja, jezikovni otoki. Ako se govori o nemškem prodiranju na jug, se vprašamo, so-li nemški kolonisti, ki nas izpodrivajo; kje je večja ekspanzivnost. Oglejmo si na podlagi statistike resničnost stavka: Verujem v bodočnost svojega rodu. Dokazimo znanstveno naš optimizem. — Posebno važna so mesta Maribor, Ptuj, Celje, Gorica, Celovec, Gradec, Reka, Trst. Imamo li kaj upanja, da si jih osvojimo, oziroma narasemo do manjšin, ki morajo biti upoštevane? — Vršili se bodo tudi referati o češkem manjšinskem delu, da se seznanijo novi tovariši s to institucijo, ki je gotovo vredna, da se vsakdo zanjo zanima. — O narodnostni meji na Goriškem je referiral tov. Mačkovšek.

Tabor. — Pri čajevih večerih so predavali tov. Mirko Brezovnik: „Znanost, etika in religija, tov. Fran Hojnik: „O kremacijskem vprašanju“, in tov. starejšina Glonar: „O arhiktoniki Gulbranssonove slike: Unter Herbststernen“. — Ustanovil se je tehnični odsek, pravniški odsek pa se ustanovi v kratkem.

Izobraževalno delo v „Sloveniji“ se razvija v letošnjem zimskem tečaju prav krepko. Člani kažejo zanimanje za predavanja in se pridno oglašajo zanja. Doslej se je predavalo šestkrat, vsak teden enkrat. Predavali so tt. Prešeren o moderni umetnosti, Šmalc o stilu, Zalokar o naših shodih, Fettič o narodnem gospodarstvu in slovenskem dijaštvu, Selinšek o vzgoji in Sovre o početku narodno-radikalnega gibanja. Vseh predavanj se je vdeležilo zadovoljivo število poslušalcev. Lep pojav se je pokazal v hrvatskem naprednem „Zvonimiru“, ki pošilja zastopstva k vsem slovenijanskim predavanjem; istotako se vdeležuje tudi „Slovenija“ predavanj pri hrvatskih bratih. V prihodnje bo dajala „Slovenija“ „Zvonimiru“ na njega željo predavatelje, da jo seznanijo natančneje z idejami naše struje. Vsekakor nas mora veseliti, da se je rodil tudi v Hrvatih sličen proces, ki si je v nas že izvršil; veseliti nas mora to tembolj, ker se pojavlja med njimi naš duh, ne da bi mi posebej vplivali nanje.

Klub slovenskih medicincev je priredil meseca novembra sledeča predavanja: tov. V. Zalokar: „O plodovitosti in umrljivosti v Avstriji“; tov. I. Pintar: „O zakotnih ozdravljivih in mazačih“; tov. E. Murgel: „Prvi avstrijski protialkoholni shod na Dunaju“; tov. J. Tavčar: „Alkoholno vprašanje“.

SLOVANSKO DIJAŠTVO.

Sekretariat slovanskega naprednega dijaštva v Pragi. Na lanskem shodu slovanskega naprednega dijaštva v Pragi se je sklenilo, naj se ustanovi v Pragi, kjer je središče Slovanstva v Avstriji in kjer je zastopano dijaštvo vseh slovanskih narodov, slovanski dijaški sekretariat. Njegova naloga bi bila skrbeti, da postanejo stiki med slovanskim dijaštvom ožji, da se širi medsebojno spoznavanje, zlasti znanje slovanskih jezikov; nadalje pripraviti vse potrebno za prihodnji shod, se sporazumeti za mesto, kjer se ima vršiti i. t. d. Sekretariat vodi znani širitelj slovanske ideje med dijaštvom tovariš Hipolit Boczkowski. Seje sekretariata, kamor pošilja dijaštvo vsake posamezne slovanske narodnosti po tri delegate, se vrše vsak ponedeljek v dvorani „Svaza Československého Studentstva“ (Praga II., Akad. dům), kamor se je obračati tudi po eventuelne informacije. Istotam naj se pošiljajo tudi denarni prispevki, za katere se priporoča sekretariat vsem, ki jim je pri srcu nadaljnji razvoj tega mnogo obetajočega gibanja slovanske napredne omladine, kajti sekretariat bo mogel le tedaj spolniti nade, ki se stavijo vanj, a ko bo imel pri roki potrebna materialna sredstva. Zaradi nedostatka gmotnih sredstev ne more vzdrževati svojih lastnih prostorov, tudi prepotrebna centralna slovanska čitalnica v Pragi se iz istega vzroka ne more ustanoviti. Letos obstajajo v sekretariatu slovanski jezikovni kurzi, kjer poučujejo dijaki vsakega posameznega naroda svoj jezik. Izborna uspevajo ruski, poljski in češki kurz, ki ga vodi v „Adriji“ tov. Vondraček. Vsak teden se priredi po eno informativno predavanje o posameznih slovanskih narodih. O kulturnih, gospodarskih in političnih razmerah slovenskega naroda je predaval tov. Lev Brunčko.

Lužički Srbi. Iz referata kolega Wenka, ki ga je imel o Lužičkih Srbih v klubu „Antonin Čížek“ v Pragi, posnemamo nekoliko o lužickem dijaštvu. — Zgodovina srbskega dijaštva ni posebno stara, prične se z ustanovitvijo lužičkega seminarja (1706) na Mali Strani v Pragi, kjer so se katoliški bogoslovci posebno učili svojega jezika. Za evangelične Gornje-lužičane se je ravno tako ustanovilo društvo za bogoslovce v Lipskem (1716) in podobno v Virtembergu (1749). Zadnje je razpadlo z razpustom univerze (1814). Iz teh seminarjev so izšli vsi buditelji tlačenega naroda, posebno Praga je nanje zelo vplivala. Ni treba omenjati, da nimajo svoje srednje šole, saj je še v ljudski šoli srbsčina le pripomoček k učenju, ne pa predmet in to samo tam, kjer so srbski učitelji. Ljuba Nemčija pa gleda, da pride le minimum Srbov v učiteljišča. Da svojega jezika popolnoma ne pozabijo, so se srbski gimnazijci v Budišinu zbirali in učili materinščine in tako je nastal krožek „Societas“. Ta se je združil s klubom katoliških ter evangeliških učiteljskih kandidatov. Starejši Lužičani tega niso posebno radi videli, ali mladi se niso dali motiti. Še ožji stiki srbskega dijaštva so se pričeli l. 1875. s prvim sestankom dijakov v Budišinu. Takí sestanki se ponavljajo vsako leto. Te „shkadžowanke“ so pravi narodni prazniki, tu polagajo dijaki svoj račun, na teh shodih se zbirajo vsi narodni delavci z Lužice. — Organizacije dijaštva so že omenjeni srednješolski krožki v Budišinu, ki imajo 40 do 50 članov, nadalje „Serbovka“ v malostranskem seminarju s 15 člani in „Sorabicum“ na univerzi v Lipskem s 5 do 10 člani. Lani je bil v Pragi ustanovljen lužičko-češki klub „Adolf Černý“, noseč ime urednika Slovanskega Prehleda, ki si je stekel mnogo zaslug za Lužičane. Dijake podpirata dve podporni društvi.

»Komite slovanskih akademčnih društev na Dunaju« si je izvolil sledeče predsedstvo: predsednik Zalokar (Slovenec), podpredsednik

Adamecki (Poljak), I. tajnik Brychta (Čeh), II. tajnik Macuskij (Rus), blagajnik Zečević (Srb). — V seji dne 25. novembra sta se sklenili dve resoluciji. V prvi protestira slovansko dijaštvo proti terorizmu nemško-nacionalnega dijaštva napram vsem manjšinam dunajske univerze in zahteva takojšnjo otvoritev vseh visokih šol. V drugi resoluciji obsoja kuratorij menze, ki se je udal nemškemu pritisku in tako oškodoval slovansko dijaštvo, čeravno tudi Slovani prispevajo za vzdrževanje menze. — Obe resoluciji sta se osebno izročili udeleženi faktorjem in sta se odposlali dnevnemu časopisu.

TUJE DIJAŠTVO.

Italijansko vseučilišče. Zadnji krvavi dogodki na dunajski univerzi, ostri revolverski streli in z železom okovane batine bodo skoro gotovo priborili Italijanom zaželeno univerzo. Značilno je za našo vlado, da za ustanovitev univerze ni odločilna resnična potreba, tudi ne krvave demonstracije na avstrijskih tleh — nanjo bo najbrž vplivalo iredentovsko, Avstriji sovražno gibanje v kraljestvu Italiji. Da ne vznemiri preveč vročerkvne sosedinje Italije, bo Italijanom najbrž dovolila univerzo. — Naše stališče v vprašanju italijanskega vseučilišča je znano. Simpatičen nam je boj Lahov za univerzo (gotovo ne odobravamo streljanja, četudi je razumemo), ker jo zaslužijo po svoji kulturi in svojem številu. Toda nikakor se ne moremo strinjati s tem, da bi se ustanovila v Trstu. Trst ni niti teritorialno središče Italijanov, niti ni čisto italijansko mesto. Znana slovenska manjšina v Trstu samem in popolnoma slovenska in hrvatska okolica sta dovolj velik vzrok, da Slovenci ne moremo dovoliti, da se tam ustanovi laško vseučilišče. — Marsikdo se je vprašal po zadnjih dogodkih: Kaj je z akcijo za slovensko vseučilišče. Tudi mi se dovoljujemo obrniti se s tem istim vprašanjem do vseh tistih, v kateri roke smo zaupljivo položili našo splošno slovensko zahtevo!

DIJAŠKO-SOCIALNI VESTNIK.

Zgodovina protidvobojnega gibanja. Don Alfonz Bourbonški, neutrudljiv agitator proti dvoboju, je izdal francoski pisano knjigo o zgodovini protidvobojnega gibanja. Zanimivo je, kako lepe uspehe je imela doslej propaganda proti dvoboju. V avstrijsko-ogerski armadi je bilo preprečenih vsled odredb vojaške oblasti v enem letu okoli tristo dvobojev; v Galiciji, kjer je doslej dvoboj najbolj cvetel, pada število dvobojev rapidno. Na Španskem se je celo stavil predlog, naj se dvoboj sploh prepove in naj se častne zadeve rešujejo postavno pri častnih razsodiščih. Slična odredba se je izdala v Italiji za armado. Italijanski zdravniki se nameravajo zavezati, da ne bodo asistirali pri nobenem dvoboju. — Ni še dolgo tega, kar se je začela intenzivna agitacija proti srednjeveškemu barbarstvu, dvoboju, in vendar že toliko uspehov! Tisti, ki jim še vedno imponira zadoščenje z bridko sabljico, naj pomislijo, da bo kmalu obsodil ves kulturni svet to atavistično navado!

Dolnjeavstrijska sokolska župa ima na Dunaju enajst sokolskih telovadnic. Revnim slovanskim dijakom je dovolila popolnoma brezplačen vstop v katerokoli teh enajst telovadnic. Slovenski dijaki, izrabite to ugodno priliko! Vstopajte v Sokola!

Telesna slabotnost med inteligenco. Zanimive podatke za telesno moč intelligentov nam nudijo nabori. V Prusiji je izmed 1000 triletnih nabornikov 10 za službo nesposobnih zaradi kratkovidnosti, izmed 1000 enoletnih prostovoljcev pa celih 51, torej več nego petkrat toliko. Istotam je bilo potrjenih v vojake v letih 1877—1881 enoletnih prostovoljcev 45%, rednih, tri leta

službujočih vojakov pa 62⁰/₁₀₀. V Avstriji je potrjenih izmed 1000 nabornikov (za tri leta) 866, onih pa, ki imajo pravico do enoletne vojaške službe, samo 399. Kar se tiče obsega čez prsa, stojijo prostovoljci primeroma na isti stopnji kakor krojači in čevljarji. Podobne rezultate so dobili v Italiji in Švici. Dijaki se res navadno odlikujejo po visokih postavah pred vsemi drugimi stanovi, toda z ozirom na obseg čez prsa so zadnji. Te statistike nabornih komisij so dovolj jasen „memento“, kako nujno je potrebna za dijake, zlasti akademične, redna in pravilna telovadba.

ŽENSKI VESTNIK.

Ženske slušateljke na avstrijskih univerzah. Na osmih avstrijskih vseučiliščih (Praga 2, Krakov, Lvov, Dunaj, Inomost, Gradec, Črnovice) je študiralo v minulem letnem tečaju 1232 žen, izmed teh rednih slušateljic 475, izrednih 615 in hospitantk 142. Od teh 1232 slušateljic jih je študiralo pravo 42 (same hospitantke; v Avstriji namreč ženskam še ni odprt pravni študij), medicino 152 in filozofijo 1038; izmed zadnjih je bilo 10 farmacevtinj. Da smatrajo ženske vseučiliške študije popolnoma za resne in da se res brigajo za svoj študij, dokazuje to, da je bilo izmed vseh slušateljic samo 142 hospitantk.

Ženske organizacije na dunajski univerzi. V preteklem letnem tečaju se je ustanovilo akademično žensko društvo, da zastopa interese slušateljic in deluje za razširjenje ženskega študija na visokih šolah. Tako je društvo letos vložilo pri naučnem ministristvu peticijo, da se dovoli slušateljicam dostop do pravnega študija.

Literarno društvo »Grič« so ustanovile dijakinje višjih razredov zagrebškega liceja. Hrv. djak.

VESTNIK ZA KNJIŽEVNOST IN UMETNOST.

Koledar družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani za navadno leto 1909. Cena 1 K 20 vin. Lepa slika našega narodno-obrambnega dela je ta družbin koledar. Najzanimivejši je v njem spis tovariša Leva Brunčka „Sistem češkega manjšinskega dela“, ki kaže na vzgladu češkega naroda pota in načine, po katerih naj bi tudi Slovenci delali v bodoče za rešitev in ohranitev naroda. Naj bi ta članek temeljito proučil vsak, ki mu je kaj do narodove sreče; zlasti ga priporočamo slovenskemu dijaštvu. Koledar se spominja umrlega mecena Viljema Polaka, prinaša kratko črtico o šolstvu med beneškimi Slovenci, zgodovino družbine šole in poročilo o glavni skupščini. — Morda bi ne bilo neumesto, ko bi koledar prinašal tudi kaj beletrističnega. S tem bi se dalo v roke nekaj čtiva tudi onim, ki še nimajo smisla za strogo stvarne razprave in suha poročila. Tako bi se indirektno vzbujalo zanimanje za „Družbo“.

Slovenski sokolski koledar za leto 1909. Uredil dr. Gv. Sajovic. Cena 1 K. Da naše sokolstvo krepko napreduje, dokazuje vsebina tega lepega in ličnega koledarja. Vendar pa bo treba še obilo marljivega dela, predno prodre sokolska ideja tako globoko, v široke sloje naroda, kakor je prodrla med Čehi. Sokolski koledar si mora naročiti vsak sokol in s tem pripomoči do uresničenja sokolskih idealov. Nas zanima zlasti „Pregled gojitve telovadbe Slovencev na srednjih šolah“. Zelo lepo bi bilo, da bi po tem vzgladu kdo statistično pokazal, koliko telovadijo akademiki.

slovensko inteligenco, pomenja moralno in umstveno puhlost našega dijaštva. Priznavamo sicer, da je v jako redkih slučajih temu ali onemu dijaku nemogoč vstop v kako društvo. Toda ti slučajji znašajo morda komaj 2%. Kdor pri današnji diferenciaciji akademiških društev ne najde sebi primerne torišča, ta mora biti res velikanska individualiteta!

† **Silvije Strahimir Kranjčević.** Dne 29. oktobra l. l. je umrl v Sarajevu največji hrvatski pesnik zadnjega časa Silvije Strahimir Kranjčević. Kranjčević je bil rojen 17. januarja 1865. v Senju in je stopil po dovršenih gimnazijskih študijah v semenišče. Študiral je nekaj časa tudi v Rimu v Collegium Germanico-Hungaricum, toda kmalu je spoznal, da duhovska suknja ni zanj, in se je vrnil v domovino. Od leta 1904. je bil profesor na učiteljski šoli v Sarajevu. — Pesniti je začel že v gimnaziji; prva zbirka njegovih pesni je izšla pod naslovom „Bugarkinje“; „Matica Hrvatska“ je izdala nekoliko njegovih poezij v knjigi „Izabrane pjesme“. Leta 1902. je izšla zbirka njegovih pesni „Trzaji“. Letos izda društvo hrv. književnika njegove najnovejše pesniške proizvode. — Hrvatje trdijo, da je Kranjčević njihov največji pesnik sedanjosti, a kako malo ga poznamo Slovenci! Ob priliki njegove smrti se ga je slov. časopisje spomnilo s par suhimi poročili. Nič kaj veselo znamenje za našo kulturno zajednico!

Der österreichische Hochschulkampf im Sommer 1908. Dunajsko napredno dijaštvo je izdalo knjigo pod gornjim naslovom kot nekaj zgodovinski dokument lanskega generalnega štrajka na avstrijskih visokih šolah. Vseučiliški profesor dr. Friderik Jodl je napisal uvodni splošni članek „Der Klerikalismus und die Universitäten“, drugi članek podaja precej izčrpljivo in pregledno zgodovino stavke in dogodkov, ki so bili v zvezi z njo, tretji članek pa podaja kratek obris, kako naj bi se izvedla organizacija vsega naprednega avstrijskega dijaštva. V tem tretjem članku je marsikaj, kar se da lepo pisati, težko pa uresničiti. Zato se nam zdi, da je ta del popolnoma neprimeren ali pa celo nepotreben. V splošnem je ta knjižica z malimi izjemami prav dobra in jasna slika lanskega letnega tečaja in jo vsakomur, zlasti Slovencem v domovini, ki so bili o vsem gibanju jako slabo in večkrat napačno informirani, prav toplo priporočamo. Stane 50 h.

Ruska razstava v dunajski Secesiji. Dunajska Secesija je otvorila svoje prostore slovanskim umetnikom. Umetniki iz carstva so razstavili tu svoje slike v nadi, da dosežejo tu uspeh ter pokažejo, da Rusija ne zaostaja v tem oziru za zapadno Evropo. A varal se je vsakdo, kdor je pričakoval od te razstave, da mu bo predočila, kakšna pota je hodila moderna umetnost po sneženih poljanah vzhodne Evrope. Marsikdo je pričakoval, da bo našla moderna med Rusi, ki imajo vendar toliko originalnega in silnega na sebi, kako modifikacijo v tem smislu, da bo dobila tam neki specifično ruski značaj. Da so bili stvaritelji te razstave Rusi, spoznamo le na ta način, ker vidimo tuptam kak ruski motiv n. pr. par severnih pokrajin in jelenov, drugače pa se jasno kaže vpliv vseh mogočih pariških in monakovskih šol.

Rado R.

Potovalna učitelja Ciril-Metodove družbe sta postala g. Ante Beg, časnikar v Ljubljani, in naš tovariš abs. phil. Ivan Prekoršek v Celju. Prvi bo imel svoj sedež v Ljubljani, drugi v Celju. Družba si je tako srečno izbrala dva strokovnjaka v narodno-manjšinskem delu ter ji želimo, da bi ta njen novi korak obrodil dobre sadove.

Škandal. V ilustracijo današnjega članka navajamo: Na dunajskem vseučilišču je treba zasesti stolico za slovansko filologijo. Po slavnem Miklošiču in Jagiću bi bilo pričakovati, da dobi mesto slavnih prednikov

vredni naslednik. Kompetirali so: izredna profesorja dunajska Vondrak in Rešetar, redni profesor graški Murko in izredni profesor primerjalnega jezikoslovja na nemški univerzi praški Berneker. Pri glasovanju je bilo oddanih med 40 glasovi 37 za Bernekerja. Baje so nekateri profesorji glasovali z motivacijo: „Osveta za Ljubljano in Prago!“ — Pribijemo, da je Berneker izmed vseh najmlajši, znanstveno najmanj kvalificiran in da je dobil mesto slovanskega jezikoslovja profesor primerjalne filologije! — Dunajska „Zeit“ poroča o tem iz peresa dunajskega vseučilišnega profesorja z dne 7. novembra 1908. in pristavlja: „Dejstvo je, da je v profesorskem zboru vladala bolj kot kdaj needinost, ki sloni večji del na osebnostih, deloma pa izvira tudi iz političnih motivov. Pri tem se ni dovolj oziralo na znanstveno stališče!“ — Ali še kdo dvomi o člankarjevi trditvi, da je korenita remedura nujno potrebna?!

Poročila slovenskega časopisja o dogodkih in razmerah na naših vseučiliščih so vse prej nego točna in zanesljiva. Našteli bi lahko mnogo slučajev, ko je na pr. „Slovenski Narod“ poročal tako čudno, da ne rečemo nesmiselno, da si je morala slovenska javnost ustvariti jako čudne pojme o slovenskem dijaštvu in njegovem gibanju. Od slovenskega časopisja, zlasti od „Slovenskega Naroda“ lahko naravnost zahtevamo, da si pridobi stalnega in zanesljivega poročevalca „de rebus universitariis“. Drugače bomo primorani njegova poročila kratkomalo javno popravljati in dementirati.

Intoleranca drugod. Grof L. N. Tolstoj je bil imenovan ob priliki svoje osemdesetletnice za častnega člana kazanjske univerze. K njegovemu jubileju mu je poslal pravoslavni škof Hermogen ta-le list: „O prokleti in najgnusnejši ruski Judež, ki si s svojim smradom udušil vse sveto moralno čisto in moralno plemenito, ki si se obesil kot obupan samomorilec na suho vejo lastnega napuhnjenega razuma, ki si že moralno zgnil prav do kosti in s svojim ogavnim moralno-naboženskim smradom otroval celo atmosfero življenja našega inteligentnega občinstva. Prokletstvo tebi, zlobni, stekli skušnjavec, ki si zastrupil in privedel k večnemu pogubljenju mnogo, premnogo nesrečnih duš med nerazumnimi ljudmi svojega rodnega kraja.“ — Pod temi psovkami je podpis Hermogena, saratovskega in caricinskega škofa.

Po „Slov. Přeledu“.

ERRATA CORRIGE!

V članku „Tolstojev svetovni nazor“ v zadnji številki „Omladine“ čitaj na 126. strani v prvi vrstici namesto „Zavzel je razum, da ...“ — „Zavrgel je razum, da ...“!

LISTNICA UREDNIŠTVA.

Uredništvo „Slovenca“ bi si dovolilo opozoriti na naslovno stran našega lista, da ne bo več ponatiskovalo naših notic na ta način, kakor jih je v svoji 260. številki! — *Srednješolske dopisnike* prosimo, naj nam za prihodnjo „Prilogo“ dpošljejo gradiva in nam naznanijo svoje naslove. — Nekaj dopisov smo morali odložiti, ker nam je primanjkovalo prostora. Naj nam tovariši oprosté! — *Graški dopisnik*. Prosim temeljitih in obširnih dopisov.

